

УДК 338.439:633.1:339.564

Г. А. Соловйова,

магістрант,

Ю. В. Патенко,

магістрант,

Миколаївський державний аграрний університет

ТЕНДЕНЦІЇ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА РИНКУ ЗЕРНА

У статті проаналізовано сучасний стан та перспективи розвитку експортної діяльності аграрних підприємств Миколаївської області. Здійснено аналіз виробництва, експорту та динаміки внутрішніх цін на зернові, установлені залежності обсягів експорту зерна від обсягів виробництва й експортних цін на нього.

This article analyzed modern state and prospects of development of export activities of agrarian enterprises of the Mykolaiv region. The state of grain's production, export and dynamics internal prices has been analyzed, it has been determined the dependence of volumes grain's export from production and export prices on it.

Ключові слова: експорт, виробництво, внутрішні ціни, ціна експорту.

Key words: export, production, internal prices.

ВСТУП

Сприятливі умови розташування Миколаївської області зумовили формування на її території потужної багатогалузевої промисловості, розвиненого агропромислового комплексу, розгалуженої транспортної мережі, портового господарства й створення значної виробничої, наукової й соціальної інфраструктури [3]. На зовнішніх ринках Миколаївської області однією з найбільш конкурентоспроможних видів продукції є зернові культури.

Зважаючи на важливість і необхідність розвитку аграрної сфери, питання теорії й практики організації зернового господарства та розвитку експортних операцій із зерновими є актуальними та ретельно вивчаються такими дослідниками, як В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, О.М. Варченко, П.І. Гайдуцький, В.М. Геєць, В.І. Губенко, М.Я. Дем'яненко, Л.В. Діброва, О.В. Крисальний, А.М. Кандиба, С.М. Кваша, І.В. Кобута, М.І. Кісіль, І.І. Лукінов, В.Я. Месель-Веселяк, П.Т. Саблук, О.М. Онищенко, Ю.М. Пахомов, А.М. Худолій, О.М. Шпичак та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є дослідження тенденцій експортних операцій аграрних підприємств Миколаївської області на світовому ринку зерна.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Ринок зерна є багатограним формуванням, від ефективності функціонування якого залежить діяльність підприємств багатьох галузей економіки Миколаївщини. Прозорість його діяльності, рівень конкуренції на ринку, урегульованість та прогнозованість — необхідні фактори, характерні для нормального розвитку зернової галузі [4].

Невід'ємною частиною в географічній структурі експорту зернових України є Миколаївська область. Географічне положення області, наявність судноплавних річок сприяють розвитку водного транспорту і становленню позиції області в якості транзитного транспортного вузла. В місті функціонують три морські й один річковий порти, які входять до єдиного Бузько-Дніпровського морського транспортного вузла. Миколаївський морський торговельний порт — один із найпотужніших портів області, який має три сучасні виробничі перевантажувальні комплекси для переробки навалочних вантажів зерна та елеватор місткістю 60 тис. тонн. Ця конкурентна перевага здійснення експортних операцій підприємствами Миколаївщини.

Протягом трьох останніх років частка експорту зернових збільшувалась і склала 15,1 %, 15,7% та 22,1% відповідно у 2008, 2009 та 2010 роках від усього обсягу експортованих зерно-

вих країною. В 2010 році порівняно з 2009 та 2008 роками експорт зернових області зменшився на 2,2% та 2,3% відповідно, про що свідчать дані табл. 1.

Миколаївська область має потужний ресурсний потенціал для підвищення регіональної конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Серед таких факторів — наявність висококваліфікованих кадрів та наукової бази, посівні площі, кліматичні умови, які сприятливі для зерновиробництва. В цьому плані рослинництво має ряд переваг над іншими галузями: його продукція (зерно, соняшник), як правило, високорентабельна і за рахунок прибутку може швидко окупити впроваджені заходи; вказані види продукції піддаються тривалому зберіганню, транспортуванню, є важливими експортними продуктами [2].

Найбільшу питому вагу в товарній структурі експорту Миколаївської області займає продукція рослинного походження — 44,5%, з них зернові культури — 34,1% (табл. 2).

У 2010 році порівняно з 2009 та 2008 роками експорт зернових зменшився на 12220,3 та 12579,2 тис. дол. США відповідно.

За даними головного управління статистики Миколаївської області, у 2010 році на експорт продукції рослинництва припало 99,6% поставок, що на 0,1 в.п. більше, ніж у 2009 році. При цьому обсяг поставок зріс порівняно з 2009 роком на 7,5% і склав 709,2 млн дол. США [5]. Основну частину рослинницької продукції склали такі зернові культури, як пшениця, кукурудза, ячмінь, насіння соняшнику та ріпаку, яких відвантажено за кордон на суму 544,9 млн дол. США (табл. 3).

Дані табл. 3 свідчать про те, що у 2010 році порівняно з попереднім роком у натуральному вимірі зросли поставки ячменю на 33,1% та насіння ріпаку — у 2,6 рази. В той же час поставки пшениці скоротилися на 42,7%, кукурудзи — на 31,5%, насіння соняшнику — на 45,8%. Порівнюючи звітний з 2008 роком, слід зазначити, що збільшились обсяги

Таблиця 1. Частка Миколаївської області в експорті зернових культур з України

Роки	Україна, тис. дол. США	в т.ч. Миколаївська обл., тис. дол. США	у % область до загальнодержавного експорту
2008	3703795,9	557432,3	15,1
2009	3556197,7	557073,4	15,7
2010	2467060,7	544853,1	22,1

Таблиця 2. Товарна структура експорту Миколаївської області

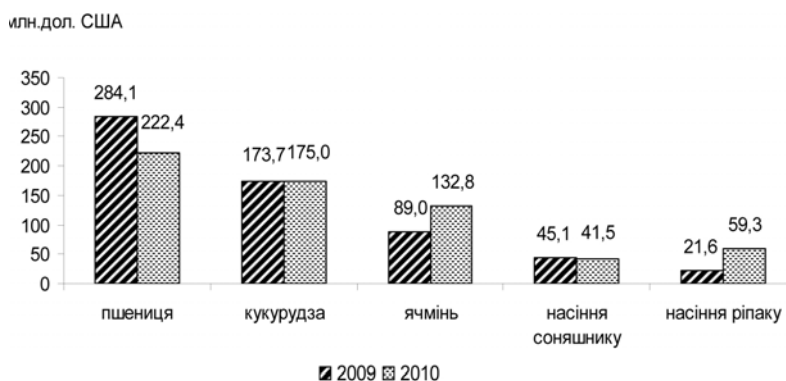
	2008 рік		2009 рік		2010 рік	
	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу	тис. дол. США	у % до загального обсягу
Продукція тваринного походження	2203,8	0,1	3408,7	0,2	2564,5	0,2
Продукція рослинного походження:	682805,0	41,4	665067,5	43,4	711134,3	44,5
з них зернові культури	557432,3	33,8	557073,4	36,4	544853,1	34,1
Інші товари	964771,0	58,5	863969,4	56,4	883396,4	55,3
Всього	1649779,8	100,0	1532445,6	100,0	1597095,2	100,0

Таблиця 3. Обсяги експорту основних видів сільськогосподарської продукції Миколаївською областю, тис. тонн

Види	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2010 рік у % до	
				2009 року	2008 року
Пшениця	1241,7	2022,1	1158,6	57,3	93,3
Кукурудза	940,1	732,7	975,5	133,1	103,8
Ячмінь	428,1	1266,2	866,9	68,5	2 р.
Насіння соняшнику	16,2	174,7	94,6	54,2	5,8 р.
Насіння ріпаку	227,2	61,0	160,0	262,3	70,4

експорту таких зернових, як ячмінь — в 2 рази, насіння соняшнику — в 5,8 разів та кукурудза — на 3,8%. Експорт пшениці та насіння ріпаку зменшився на 6,7% та 29,6% відповідно і становив 1158,6 тис. тонн та 160 тис. тонн.

Експорт основних видів сільськогосподарської продукції в грошовому вимірі за 2009—2010 роки представлений на рис. 1.

Рис. 1. Експорт зернових культур області, млн дол. США

Таблиця 4. Середні ціни експорту основних видів сільськогосподарської продукції Миколаївської області, дол. за 1 тону

Види	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2010 рік у % до	
				2009 року	2008 року
Пшениця	193,2	140,5	191,9	136,6	99,3
Кукурудза	229,8	121,5	136,1	112,0	59,2
Ячмінь	233,5	137,2	201,9	147,2	86,5
Насіння соняшнику	333,4	258,4	438,5	169,7	131,5
Насіння ріпаку	481,9	354,4	370,4	104,5	76,7

Таблиця 5. Динаміка виробництва, експорту та імпорту зерна у Миколаївській області

Роки	Виробництво, тис. т	Експорт		Імпорт		Експорт у % до виробництва
		тис. т	тис. дол. США	тис. т	тис. дол. США	
2008	2386,0	2616,0	557432,3	0,7	162,4	109,6
2009	2465,1	4076,1	557073,4	0,0	7,3	165,4
2010	2200,7	3110,5	544853,1	-	-	141,3
В середньому за 3 роки	2350,6	3267,5	553119,6	0,7	56,6	138,8

Подорожчали основні види рослинницької продукції. В цілому в 2010 році порівняно з попереднім роком ціни на всі види зернових культур зросли. Найбільше підвищення середніх експортних цін стосується насіння соняшнику — на 69,7% (з 258 дол. США до 439 дол. США за тону), кукурудзи — на 47,2% (з 137 дол. США до 202 дол. США за тону) та пшениці — на 36,6% (з 141 дол. США до 192 дол. США за тону), меншою мірою — ячменю — на 12% та насіння ріпаку — на 4,5% і становили відповідно 136 дол. США та 370 дол. США за тону. Порівнюючи 2010 рік з 2008 роком, слід зазначити, що майже на всі види основної сільськогосподарської продукції спостерігається зниження середніх експортних цін. Значне зниження цін фіксується на кукурудзу (на 40,8%), ячмінь (на 13,5%) та насіння ріпаку (на 23,3%), а на пшеницю зміна ціни незначна — 0,7%. Винятком є насіння соняшнику, оскільки ціна на нього зросла в 1,3 рази в 2010 році порівняно з 2008 роком і склала 438,5 дол. США за тону, про що свідчать дані табл. 4.

Обсяги експорту зерна в Миколаївській області нині не перебувають у прямій залежності від обсягів його виробництва (табл. 5). Зовнішньоторговельні поставки зерна залежать від ряду факторів, зокрема кон'юнктури ринку, світових цін та якості продукції, наявності відповідної експортної інфраструктури. Ввезення зерна в область складає незначну частину, імпорт збалансований з експортом і потрібен для асортиментного обміну. Як правило, основну частину імпортного зерна складає зерно пшениці твердих сортів, що необхідно як поліпшувач місцевої пшениці.

Аналізуючи дані табл. 5, можна зробити вис-

новок, що чіткої тенденції виробництва та експорту зернової продукції не спостерігається. В середньому за 3 роки виробництво склало 2350,6 тис. тонн, а експортовано 3267,5 тис. тонн, що на 38,8 % більше виробленого зерна. Фіксується чітка тенденція до зниження імпорту зерна протягом трьох останніх років. Областю екпортується значно більше зернових культур, порівняно з їх виробництвом. Так, у 2008 році експортовано на 9,6% більше, ніж вироблено, в 2009 та 2010 роках ця різниця склала 65,4% та 41,3% відповідно.

Причиною зменшення експорту зернових в 2008 році стала майже річна історія регулювання зернового ринку урядом. Квотування було введено перед початком 2007—2008 маркетингового року. Квоти на експорт пшениці, ячменю, кукурудзи та жита були в розмірі 3 тис. тон на кожний товар. Офіційна мета квотування — "формування державних та регіональних запасів зерна на 2007—2008 маркетинговий рік". Наслідком такого регулювання стали великі залишки зерна, які просто згнили на складах виробників [1]. Оцінки втрат виробників зернових від квотування експорту різняться від 1 млрд (секретаріат Президенту) до 3 млрд дол. США (за оцінками Світового Банку). Найбільш негативний вплив заборона на експорт мала на торгівлю пшеницею. Постановою № 470 від 21 травня 2008 р. Кабінет Міністрів України скасував квотування експорту зернових, тому в 2009 році ми спостерігаємо вже позитивну тенденцію до зростання експорту.

Основними експортерами зернових культур в регіоні є такі зернотрейдери, як ТОВ СП "Нібулон", СП "Віталмар Агро", концерн "Прометей".

Майже жоден сільськогосподарський товаровиробник Миколаївської області не має можливості експортувати продукцію чи сировину самостійно. Адаже для цього потрібні великі кошти, значні обсяги експортованої продукції, знання світових ринків і транспортних можливостей. Власниками зерна, що екпортується, у більшості випадків є посередники. Національні зерновиробники не мають достатнього досвіду для проведення зовнішньоекономічних операцій. Відносини між зерновиробниками і посередниками, як правило, мають короткотерміновий характер. Посе-

редники при авансуванні майбутнього урожаю диктують власні умови [1].

Зернові культури у 2010 році експортувалися до 44 країн світу проти 36 у попередньому і практично всі надійшли до країн далекого зарубіжжя. Розглянемо структуру експорту зернових культур підприємствами Миколаївської області в табл. 6.

Дані табл. 6 переконливо свідчать, що найважливішими ринками збуту зернових культур є країни Європи, Азії та Африки. Зокрема, у 2010 році до країн Африки та Азії вивезено зернових на 288,2 млн дол. США та 242,3

млн дол. США, що у відсотковому відношенні склало 48,9% та 44,5% відповідно, в європейські країни — на 14,3 млрдол. США (2,6%) В 2010 році найбільшу частку зернових було експортовано в Азію — 65,8% загального обсягу, у тому числі: Саудівську Аравію (20,4%), Йорданію (16,3%). Експорт в країни Європи — 29,4%, з них Іспанія (15%), Греція (7,8%). Але спостерігається відсутність експорту в Китай, Індію, Бразилію, Мексику як в країни з постійно зростаючим попитом на продовольче зерно.

За даними головного управління статистики Миколаївської області, найбільшими споживачами зернової продукції стали Єгипет (33,7% річного експорту зернових), Саудівська Аравія (16%), Туніс (9,7%), Сирійська Арабська Республіка (9,1%), Йорданія (5,2%), Бангладеш та Ефіопія (по 4%).

Оскільки виробництво зернових на Миколаївщині суттєво переважає над його потребами, то регіон генетично запрограмований на зовнішні ринки. Тому потрібно не просто думати про те, що треба експортувати власну продукцію, а й міркувати, як вписатися у світову систему аграрного ринку, в світові регуляторні процеси.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки, можна сказати, що чіткої тенденції виробництва та експорту зернової продукції не спостерігається, проте на даний момент областю експортується значно більше зернових культур, порівняно з їх виробництвом, оскільки область має вигідне географічне розташування та сприятливі природно-кліматичні умови.

Незважаючи на позитивні характеристики щодо експорту зерна в Миколаївській області, потрібно вдосконалювати ряд важливих факторів,

Таблиця 6. Географічна структура експорту зернових культур підприємствами

Країни	2008 рік			2009 рік			2010 рік		
	тис. т	млн дол.	%	тис. т	млн дол.	%	тис. т	млн дол.	%
Експорт всього	2616,0	557,4	100,0	4076,1	557,1	100,0	3110,5	544,9	100,0
Європа	809,2	163,6	30,9	417,4	61,2	10,2	67,3	14,3	2,2
з них Іспанія	509,6	83,5	19,5	394,5	57,1	9,7	49,5	10,1	1,6
Італія	70,7	19,4	2,7	10,0	2,0	0,2	0,9	0,7	0,0
Країни СНД	3,4	0,8	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
Азія	1634,0	366,8	62,5	2209,2	290,3	54,2	1520,2	242,3	48,9
з них Саудівська Аравія	500,6	113,6	19,1	571,1	70,2	14,0	619,2	87,3	19,9
Йорданія	380,4	91,0	14,5	189,5	27,4	4,7	188,9	28,1	6,1
Туреччина	122,3	33,8	4,7	22,0	4,1	0,5	11,6	3,0	0,4
Африка	168,8	26,2	6,5	1449,5	205,6	35,6	1523,0	288,2	48,9
з них Єгипет	52,5	5,5	2,0	743,0	101,2	18,2	916,0	183,4	29,4
Лівійська Арабська Джамахірія	25,6	4,6	1,0	154,7	20,2	3,8	52,5	11,7	1,7

зусилля мають бути спрямовані на збереження традиційних ринків збуту та на цілеспрямоване залучення нових перспективних ринків. Слід враховувати територіальну диференціацію агропромислових потреб у межах світового господарства, географічне розташування зовнішніх ринків, традиції зовнішньоекономічних стосунків, досягнутий рівень міжнародної взаємодії у сфері реалізації сільськогосподарської продукції.

Вважаємо за доцільне подальше використання всіх потенційних можливостей області як у виробництві, так і у експорті зернових (наявність судноплавних річок та діючих портів, вигідне географічне положення).

Література:

1. Дьоміна В.М., Кіщак І.Т. Сучасні тенденції зовнішньої торгівлі підприємств Миколаївської області // Регіональна економіка. — 2010 — № 4. — С. 178—183.
  2. Овсянніков О.В. Формування зовнішньоторгових відносин на ринку зерна в Україні / О.В. Овсянніков // Економіка АПК. — 2006. — № 6. — С. 122—127.
  3. Ткач А.А. Інституціональні елементи ринкової інфраструктури // Економіка та держава. — 2007. — № 1. — С. 43—47.
  4. Формування і розвиток ринку зерна в Україні / [Шпикуляк О.Г., Воскобойник Ю.П., Саблук Р. П., Овсянніков О. В.]. — К.: ННЦ ІАЕ, 2008. — 109 с.
  5. Статистичний щорічник Миколаївської області за 2010 рік. Головне управління статистики у Миколаївській області. — Миколаїв, 2011. — 635 с.
- Стаття надійшла до редакції 14.11.2011 р.